

TÜRKİYE'DE KÖMÜRÜN KEŞFİ VE KÖMÜR İŞLETME İMTİYAZLARI (1829-1937)

DISCOVERY OF COAL AND CONCESSIONS OF COAL MINES IN TURKEY(1829-1937)

Yrd.Doç.Dr.Şerife YORULMAZ,

Mersin Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, 33169 Mersin.

ÖZET

Anadolu'da madencilikğin önemi, 19.yüzyılda aralarında maden kömürü ve linyitin de bulunduğu yeni madenlerin keşfiyle artmışür. Akdeniz ülkelerinde genelde görülmeyen maden kömürü, Türkiye'de Zonguldak havzasında 1829'da keşfedilmiş ve 1848'de işletilmeye başlanmıştır. Zonguldak havzası kendine özgü kurallarla işletilirken, linyit madenleri, Osmanlı Devleti'nin belirli sürelerle kişilere ve şirketlere verdiği arama ruhsatı ve imtiyazlarla işletilmiştir.

Cumhuriyet döneminde ise, hükümetler dünya pazarlarındaki kısıtlamalardan kurtulmak amacıyla kömür üretimini artırmaya çalışmışlardır örneğin 1926'da İngiltere'de maden işçilerinin greve gitmesi buradan kömür ithal eden Türkiye'yi de etkilemiş ve kömür bunalımı, Zonguldak havzasında üretimin artınması için Hükümeti harekete geçirmiştir. Böylece üretim 900 bin tondan 2 milyon tona kadar çıkarılmıştır.

ABSTRACT

The importance of mining in Anatolia increased in nineteenth century due to the explorations of coal mines and new deposits of lignite. Coal deposits which generally did not exist in Mediterranean countries was found in Zonguldak, Northern Anatolia, in 1829 and started to be run in 1848. These mines were run according to special regulation of the government while lignite mines were exploited by foreign or native private corporations which hired the deposits for a certain period of time at rather low costs. In the Turkish Republic period, the government tried to increase the amount of coal mined in Turkey in order to free itself from the restrictions of world market. For example, the miners strike in Great Britain in 1926 did shake the Turkey's economy and motivated the government to raise the domestic coal production from 900.000 tones to 2 million tones.

1. GİRİŞ

Türkiye'de kömür üretim ve tüketiminin dolayısıyla da işletmeciliğinin bazı ülkelere göre oldukça geç başladığı bilinmektedir. Osmanlılarda linyit ve maden kömürünün keşfi ve kullanımından önce ağaç kömürü kullanılmaktaydı. 19. yüzyılda aralarında maden kömürü ve linyitin de bulunduğu yeni madenlerin keşfiyle Anadolu'da madencilik alanı genişlemiş ve önemi artmıştır. Büyük sanayi ve işletmelerin ana koşulu olan maden kömürü Yakınoğlu'da pek rastlanmamakla birlikte Anadolu'da bir yerde, Zonguldak havzasında 1829'da keşfedilmiş fakat 1848'de işletilmeye başlanmıştır. Havza, Ortadoğu'nun en zengin maden bölgesiydi. Ancak burada kömürün keşfinden uzun süre gereği gibi yararlanılamamıştır. Zonguldak Havzası kömürleri işletmeye açıldığında Osmanlılar, geniş bir sanayi ve kullanım alanına sahip olmadıklarından gereksinimleri de fazla değildi. Ancak iç tüketimin artması ve fiyatların uluslararası piyasalarda yükselme eğilimi göstermesiyle birlikte, Havzada üretimi teşvik edecek elverişli koşullar ortaya çıkmıştı. Apak'ın (1952) verdiği rakamlara göre, 1880'de Ereğli havzasında üretim 60 bin ton kadardı. Daha sonra yabancı sermaye işletmeciliğinin bölgeye girmesi sonucunda, istismarcı bir üretim anlayışıyla miktar 900 bin tona kadar yükselmiştir (Apak, 1952).

Genel olarak büyük maden kömürü stokuna sahip olan Osmanlı İmparatorluğu, özellikle İngiltere'den kömür ithal ediyordu. Çünkü kamu kuruluşları, vapur işletmeleri, demiryolları vs.nin kömür talepleri artmıştı. Herhangi bir yerde kömüre rastlandığı zaman konuya önemle yaklaşılmaya başlanmıştı. Elektrik ve petrolden önce en önemli enerji kaynağı olan kömürün üretimi ülke gereksinimini karşılamaktan uzaktı. Buna karşın kaynaklara göre, 20.yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti'nde üretilen madenleri miktar ve değer olarak tasnif edecek olursak başta maden kömürü gelmektedir (Eldem, 1970). Linyite gelince, arşiv belgeleri, linyit üretiminin de Cumhuriyet öncesinde söz konusu olduğunu göstermektedir. Başta Soma olmak üzere bazı yerlerde linyit keşfedilerek işletilmiş ve çıkarılan linyit fabrikalarda ve demiryollarında kullanılmıştır.

Osmanlı Devleti'nde ilk Maden Yönetmeliği 1861'de çıkarılmıştır. Linyit yatakları, Maden Yönetmeliği kurallarına tabidir. Fakat Zonguldak havzası, 1920'ye kadar kendine özgü kurallara bağlı olarak işletilmiştir. Linyit yatakları, devletin kişi veya şirketlere belirli sürelerle verdiği arama ruhsatnamesi ve imtiyazlarla işletilmekteydi. Osmanlı Devleti'nin kömür politikasına baktığımızda işletme, devletin resmi kurumlarının gereksinimlerini sağlamaya yönelik olup ihracat hedefi konulmamıştır. Örneğin 1882'ye kadar işletmeciler, çıkarılan maden kömürünün tümünü Donanma, Tersane, Tophane gibi devlet kurumlarına belirlenen fiyattan satmak zorundaydılar. 1883'ten itibaren de ancak %40'ının satışı serbest bırakılmıştır. Maden Yönetmeliğine göre imtiyazlı olarak işletilen linyit ocaklarında ise, mukaveleye göre devlet, istediği zaman piyasa fiyatından %10 daha ucuza kömür alabilecekti. İmparatorluğun son döneminde hem Zonguldak havzasında hem de linyit işletmeciliğinde yabancı sermaye giderek ağırlık kazanmıştır. Bu verilen imtiyazlardan ve kurulan şirketlerden anlaşılmalıdır. Osmanlı Devleti'nde, Orman ve Maadin ve Ziraat Nezareti'nin kuruluşundan sonra ıslahata yönelik bazı düşünce ve çabalar dikkatimizi çekmektedir. 1895 tarihli bir raporda, Nezaret'in madenlere ilişkin icraatları arasında Maadin İdaresi'nin çalışmaları sayılırken; "Bazı linyit madenlerine, yabancı kömürlerle rekabeti sağlayabilmek amacıyla dekovil yapılması izni verilmiştir" denmektedir (BOA, 1895).

Cumhuriyet hükümetleri, madencilik alanında ulusal sermaye ile kalkınmayı sağlayacak düzenlemelerde bulunmuştur. Örneğin 1926'da İngiltere'de 500.000 maden işçisinin grevi bir kömür bunalımı yaratmış ve Türkiye de bundan çok etkilenmiştir. Bu sıkıntılı dönemde Amerika'dan kömür ithal edildiği görülür. Türkiye'nin kömür potansiyeli özellikle de Zonguldak Havzası ve Soma bölgesi daha bir önem kazanır. Bunun üzerine hükümet, Zonguldak kömür havzasında ve Soma'da üretimin artırılabilmesi için çalışmalarda bulunmuş ve bunda başarılı da olmuştur. Daha önce 900 bin ton dolayında olan üretim, 1936'da 2 milyon tonu geçmiştir.

1927 Tarihli Sanayi Teşvik Kanunu ve koruyucu gümrük uygulaması sonucunda bazı temel sanayi dallarındaki sonuçlara baktığımızda Maden kömüründe 1923-1932 yılları arasında ithalat olmayıp üretim; 1923'te 597.499 ton, 1932'de ise 1.593.510 tondur (Altıntaş, 1978). Atatürk 1937'de TBMM'ni açış konuşmasında, *"Türkiye'de Devlet madenciliği, milli kalkınma hareketiyle yakından alakalı, mühim mevzulardan biridir... Maden Tetkik ve Arama Dairesi'nin çalışmalarına azami inkişaf vermesini ve bulunacak madenlerin mutabilite hesapları yapıldıktan sonra, planlı şekilde hemen işletmeye konulmasını temin etmemiz lazımdır. Elde bulunan madenlerin en mühimleri için, üç yıllık bir plan yapılmalıdır... Ereğli Şirketi'ni satın aldığımızı ve Ereğli kömür havzasında rasyonel bir istihsal planının, günün meselesi olduğunu biliyorsunuz. Bunun ikmali çabuklaştırılarak, kömür istihsalatımız kısa bir zamanda en az bir misli artırılmalıdır"* diyerek üretimin artırılmasına dikkat çekerken demiryolu yapımı konusunda da *"Sivas, Diyarbakır gibi büyük menzillere varan hatlar, geçen yıl içinde, Sivas-Malatya iltisakıyla birbirine bağlanmıştır. Zonguldak'a varmış olan hat dahi bu zengin kömür havzasını iç vatana bağlamış"* tir der (Reisicumhur Atatürk'ün Kamıtayı Açış Nutukları 1937).

Cumhuriyet hükümetleri, yeraltı kaynaklarının saptanması konusunda çaba harcamış ve ilk olarak Kütahya-Seyitömer linyitleri ortaya çıkarılmıştır (MTA, Yayın 4) Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren madenlerin arama ve işletilmesinde çeşitli görüşler hakim olmuş ve bu amaçlar doğrultusunda kanunlar çıkarılmıştır. İlk olarak 1935'te Etibank Kanunu kabul edilmiş ve yine 1935'te Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü (MTA) kabul edilen özel bir kanunla kurulmuştur. Bu kuruluşların kendilerinden beklenen olumlu sonuçları verememesi üzerine bir Maden Kanunu yapılması için hazırlıklara başlanır ve bu konuyu tartışmak üzere bir Maden Kongresinin toplanmasına karar verilir. Hazırlayacağı rapor kongrede tartışılmak üzere bir komisyon kurulmuştur. Sonunda 3.3.1954 tarihli ve 6303 sayılı Maden Kanunu çıkarılmıştır. Burada devlete, özel girişime ve bazı koşullarla yabancılara maden arama ve işletme hakkı tanınmıştır, 4.8.1978'de 2172 sayılı kanunla 6303 sayılı Maden Kanunu kaldırılarak yerine "Devletçe İşletilecek Madenler Hakkında Kanun" yürürlüğe konulmuştur. Madenlerin devlet tarafından işletilmesi amacıyla çıkarılan bu kanunun uygulanması 5.6.1980'de 8/932 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla durdurulmuş ve daha sonra (1983) yürürlükten kaldırılmıştır. Maden Kanunu 10.6.1983'te "Bor Tuzlan, Trona ve Asfalt Madenleri ile Nükleer Hammaddelerinin İşletilmesi, Linyit ve Demir Sahalannın Bazıların İadesine Dair Kanun" ile değişikliğe uğrar. Kanun, yukarıda belirttiğimiz kuralı korumuş, ancak, bazı madenlerin devlet tarafından işletilebileceğini kabul etmiştir. Bu konuda, kömür ve linyit yatakları demirle birlikte en başta anılmaktadır (Çelikel, 1990). Kömür işletmeciliğini ele alırken Zonguldak havzası yani maden kömürleri ile linyit kömürlerini aynı başlıklar altında değerlendirmeyi uygun bulduk

2. LİNYİT KÖMÜRÜ İŞLETME İMTİYAZLARI (1870-1918)

İmtiyazlara ilişkin elimizdeki veriler, özellikle Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki 5 adet İmtiyaz Defteri ve Maden istatistikleridir. İmtiyazların, genellikle 99 yıllık sürelerle verilmiş olmasına rağmen sık sık el değiştirdiği yada feshedildiği görülmektedir. Bu değişkenlikten dolayı bir tablo ile durumu görselleştirmek zor olacağından kömür madenlerini buldukları illere(sancaklara) göre ele alıp imtiyaza ilişkin bilgileri kısaca belirteceğiz.

2.1. ADANA

2.1.1. Cebel-i Bereket(Osmaniye)

Cebel-i bereket sancağının Payas kazasının Ayaş nahiyesi sınırları içinde 13600 dönüm kadar arazi içindeki mevkiiler ile sahilinde bulunan kömür(ve ayrıca demir) 1903 yılında, Hamidiye Hicaz Demiryolu hesabına işletilmek üzere Demiryolu Komisyonu'na 99 yıl süreyle ihale edilmiştir (BOA, 1870-1915).

2.2. AYDIN

2.2.1. Nazilli:

William Norb adlı bir İngiliz, 1863-1864'lerde Nazilli'de üç ayn yerde linyit keşfeder. Bu kişi, Hazineye verilecek belli bir bedel karşılığında madenin işletilmesine izin verilmesini istemektedir. Norb, söz konusu linyitleri, meydan balı fabrikalarında kullanmak amacıyla işletmek istemektedir. Ancak bu üç ayn yerdeki linyiti işletme hakkı, onları keşfeden William Norb'a değil, 1864 'ten itibaren 25 yıl süreyle Osmanlı uyruklu Çelebi Yanako ile İngiliz uyruklu Forbes'e verilmiştir (BOA, 1864).

2.2.2. Söke(Kübdagi, Yarıkkaya);

Belgelerde, Söke'nin Kübdagi mevkiindeki linyitin ne zaman keşfedildiği konusunda bir bilgi bulunmamaktadır. Bu nedenle söz konusu linyitin daha önceden bulunmuş olduğunu düşünmek yanlış olmaz. 1873 tarihli imtiyaz fermanına göre, bu linyit madeni, İzmir'in İngiliz uyruklu ileri gelen tüccarlarından Clark ve Forbes'e 1871 tarihinden geçerli olmak üzere 99 yıllığına verilmiştir. İmtiyazı verilen 589 dönüm alanın sınırları kuzeyde; Kosti adlı kişinin su değirmeni-Söke Çeşmesinin su yolları-Minasoğlu tepesi-Göyükkaya tepesi-Arpacıkdağı tepesi, güneyde; Sadıkköyü dağı ve tepeleri-Yenisadıkköyü'ndeki Kilise, batıda; Sadıkköyü camii arasındaki hatlardan oluşmaktadır (BOA, 1870-1915). Yine Söke kazasında Yarıkkaya adlı yerde araştırmalar sonucunda keşfedilen linyitin imtiyazı ise 1898 tarihli bir fermana göre 99 yıllığına Manolakı Antonyadis'e verilmiştir. İmtiyaz alanının sınırları, kuzeyde; Yarıkkaya-Karanta Kahvesi, batıda; Şafak Çeşmesi, güneyde; Anasuyu Çeşmesi-Sizboğazı deresiyle Gülderesi'nin birleştiği nokta-Kasap Çeşmesi arasındaki hattan oluşur. Alan 5420 dönümdür.Linyit imtiyazının, Harbiye Nezareti'nin gönderdiği 1896 tarihli bir tezkerede gösterilen askeri sakıncalardan dolayı yabancılara devredilemeyeceği ve satılamayacağı belirtilmektedir (BOA, 1870-1915). Fakat İstatistiklerde bu kömür imtiyazının İngiliz uyruğuna geçmiş olan Emanuel Manolopula'ya ait olduğu şeklinde bir kayıt vardır.

2.2.3. Köşk(Köşkdere)

Köşkdere adı verilen yerde izinli yapılan araştırmalar sonucunda keşfedilen linyitin kendilerine ihale edilmesi için İzmir'de oturan Rahmi ve Konstanti ile Avusturya uyruklu Manko Lambiki adlı kişiler başvurur. 1882'de en azından işlemler başlamış olmalıdır. Meclis-i Vükela, 50 yıl süreyle işletme imtiyazının adı geçen kişilere verilmesini uygun bulur.1885'te bir mukavele sureti düzenlenmiştir. Buna göre, 2450 dönüm olan işletilecek alanın sınırları kuzeyde, Bkay ı deresi-Eskibağlık tepesi, batıda; İlde köyündeki iki eşme-Kızılkaya tepesi, güneyde; İldeyol deresinin rkmezsü deresiyle ve rkmezsü deresinin Köşkdere nehriyle birleştiği noktalar, doğuda; Köşkdere boyunun Bkay ı ile birleştiği noktalar arasında belirtilmektedir (BOA, 1870-1915). Ancak bu alanın imtiyaz fermanının çıkarıldığına ilişkin bir kayıt bulunmamaktadır.

2.3. BURSA

2.3.1. Sancak

Sancak kazasının Yenice köyünde arama sonucu keşfedilen kömür, 1902'de 99 yıllığına şirket-i Madeniye-i Osmaniye'ye ihale edilmiştir. İşletme alanı 5540 dönüm kadardır. Söz konusu alan, kuzeyde; Kytepe-Cam tepesi-Kasaba ayı, doğuda; ayırılan, güneyde; Can deresi-Kaya tepesi, batıda; Ilıcalar arasındaki bir hattan oluşmaktaydı İmtiyaz Defterindeki kayıtlar bu imtiyazın 1915'de feshedildiğini göstermektedir (BOA, 1870-1915).

2.4. DENİZLİ

2.4.1. Karahayt

Karahayt'ın Glhisar ve şahın Ali köyleri civarında bulunan kömürün imtiyazı, 1910 yılında 99 yıllığına Balcı zade Hamid Bey'e verilmiştir. Alan 5000 dönümdür (Ticaret ve Ziaat Nezareti İstatistik İdare-ı Umumiyesi, 1330).

2.5. ERZURUM

2.5.1. Bayburt

Bayburt'un şengah mevkiinde keşfedilen kömür, 1911'de mer Sabri, Hafız Abdlkenm, Hafız Mustafa Necib, ve Abdülvahid Efendilere 99 yıl süreyle ihale edilmiş olup işletme alanı olarak tayin edilen arazi 1100 dönümdür (Ticaret ve Ziaat Nezareti İstatistik İdare-i Umumiyesi, 1330).

2.6. ERTUğRUL

2.6.1. Sğd

Bozyk nahiyesinin aydere köyü civarında keşfedilen kömür, 3 hisse itibariyle 2 hissesi Tefvik Bey'e ve 1 hissesi de Periklyol Polhuros'a 99 yıllığına ihale edilmiştir.

5450 dönüm arazinin sınır noktalan; kuzeyde, Kuş tepesi-Kelağanm Burunu tepesi-Taşbaşı tepesi, doğuda; Atdağı tepesi, güneyde; Kozyaka tepesi-Çaydere köyü camiinden oluşmaktadır (BOA, 1870-1915).

2.7. GELİBOLU

2.7.1. Keşan

O dönemde Edirne vilayetine bağlı olan Gelibolu sancağının Keşan kazasına bağlı Çatlak Taş adlı yerde aramalar sonucu ortaya çıkarılan üçüncü kısım kömür madeninin işletme imtiyazı, 100 hisse üzerinden 90 hissesi Fransız uyruklu Ogüst Rive'ye ve 10 hissesi de Avusturya-Macaristan uyruklu ve Tütün Reji memuru Silviyo Bosas'a verilmiştir. 8370 dönüm işletme alanının sınır noktalan, kuzeyde; İkizköprü olarak bilinen Keşan'ın üçüncü köprüsü- Bulgar köyünün Eski Manderesi, doğuda; Bulgar köyü kilisesi, güneyde; Sivri tepe dağı-Hisar çeşmesidir (BOA, 1870-1915).

Keşan kazasında bulunup ikisi "devren ferağ" ve dördü "re'sen" verilen altı arama ruhsatnamesi ile araştırılarak ortaya çıkarılmış ve birleştirilerek doğu ve batı adıyla iki kısma ayrılmış olan ikinci kısım kömür madenini işletme imtiyazı da 100 hisse itibariyle 90 hissesi Ogüst Rive'ye ve 10 hissesi de yine Silviyo Bosas'a 1906'da 99 yıllığına verilir. Alan 49220 dönümdür. İki madenden ikincisinin sınırlan, batı kısmı kuzeyde; Boztepe köyü- Türkmen köyü yolu-Mandere-Arap köprü-Yörük Çiftliği, doğuda; Yeni Kapı, güneyde; Kapak Köprü-Tepe mezarlığı-Yeniceköy-Hafız Haşim Çiftliği ve Müsellem Çiftliği'dir (BOA, 1870-1915).

2.7.2. Şarköy

Gelibolu sancağına bağlı bulunan Şarköy kazasının Balatonoz deresi, Koca Ali, Gülçek ve Aksambel köyleri ve civan denizle çevrili arazide his ve keşfolunan ve ortaya çıkarılması için arama ruhsatı verilen kömür(ve petrol) madenlerinin imtiyazı 1896'da, 99 yıllığına Halil Rıfat Paşa' ya (Sadrazam) verilir. Arazi miktan 150 000 dönümdür. Halil Rıfat Paşa'nın ölümü üzerine imtiyaz, oğlu Ahmet Bey ve iki kızına yani Hatice Nehibe ve Ayşe Güzide hanımlara kalır. Onlar da 1913'de tüm haklarını Avusturya uyruklu ve maden mühendisi olan İstanislas Mihalik'e devretmişlerdir (BOA, 1870-1915)

2.7.3. Malkara

Yine o dönemde Edirne vilayetine bağlı olan Malkara kazasının Masatbeli köyü civannda kömür keşfedilmiştir. İmtiyazı, 1902 tarihli bir fermanla Cisir-i Ergene kazasının Halattı ve Çatalkarı çiftliklerinde yetiştireceği pancardan şeker üretmek amacıyla kuracağı fabrikanın işletilmesinde kullanılmak üzere 60 yıl süreyle, yaver-i ekrem ve Hassa Ordusu komutanlarından! Muşır Destur Rauf Paşa'ya verilmiştir. Alan 7120 dönümdür Sınır noktaları ise, kuzeyde, Sarıbayır tepesi-Turkmen Mezarlığı tepesi, doğuda, Hacılar ağası adlı yerde bulunan Ayazma, güneyde; Masadlı köyü çayı-Karaçıklar Kiremidhanesi, batıda; adı geçen kiremidhane ile başlangıç noktası olan Sarıbayır tepesidir (BOA, 1870-1915)

2.8.1 ZMİR

2.8.1. Torbalı (Tiryande)

Torbalı'ya bağılı Tiryande nahiyesinin Karaot ve Karakızıl köylerinin sınırında keşfedilen linyit kömürünün imtiyazı için Fransız uyruklu Alberto Kozinari başvurmuş, gerekli işlemler yapıldıktan sonra 187J yılından itibaren 99 yıllığına kendisine ihalesi yapılmıştır. Üretime ayrılan arazi 16740 dönüm olup, Karakayabaşı-Asar-Peyamoni Baş-Karaün ve Arkkaya tepeleri arasında kalmaktadır Ancak Kozinari'ye verilen 1879 tarihli imtiyaz fermanının üzerinden geçen süre içinde madende hiç üretim gerçekleşmemiştir. Çünkü imtiyaz sahibi Alberto Kozinari üretime geçmeden 1880'de vefat etmiştir, mirasçılarının herhangi bir başvurusu olmadığı gibi kendileriyle bağlantı da kurulamamış ve dolayısıyla imtiyaz feshedilmiştir (BOA, 1870-1915)

2.8.2. Seferihisar

1904 tarihli imtiyaz fermanına göre, Seferihisar'da keşfedilen kömür (ayrıca demir madenleri), Hamidiye Hicaz Demiryolu Komisyonu adına ihale edilmiştir. Alan 30090 dönümdür Söz konusu alan, kuzeyde, Sığacık ve Hereke köylerinin camileri-Seferihisar kazası camii, güneyde; Hacı Foti adası üzerindeki tepe, ve batıda; Kayalık Burnu denilen nokta arasındadır. (BOA, 1870-1915).

2.8.3. Seydiköy

1903 tarihli bir kayda göre, Seydiköy'de(yeri tam olarak belirtilmemiştir) keşfedilen linyit ve ayrıca İzmir'e bağılı kazalarda ortaya çıkacak bütün kömür madenlerinin imtiyazı, Hazine-i Hassa adına işletmek üzere Hazine-i Hassa Nazırı Ohannes Efendi'ye verilmiştir (BOA, 1870-1915).

2.9. KARESİ(BALIKESİR)

2. 9.1. Edremid

Kocagümüş ve Edremid'e bağılı Balya nahiyesinde Bahçelik köyü denen yerde keşfedilen linyit, 1884 tarihli fermanla 99 yıllığına Alman uyruklu Sarezzer adlı bir kişiye ihale edilmiştir 2763 dönümlük imtiyaz alanının sınırları, kuzeyde; Kavacık tepesi-Öcü tepesi, batıda; Salvarperik tepesi, güneyde; Kovanlık tepesi ve doğuda; Kabaklı tepesidir (BOA, 1870-1915).

2.9.2. Bandırma

Bandırma'ya bağılı Gönen nahiyesinde keşfedilen kömür, 1887 tarihli imtiyaz fermanına göre valilerden Aziz Paşa'ya verilmiştir Arazi 22080 dönüm kadardır Sınır noktalan ise şöyledir: Kuzeyde, Saraçlar tepesi, batıda; Tuğra ve Yumurta tepeleri, güneyde, İkbalkaya tepesi ve doğuda, Yol tepesi ve Bayramiç köyü camiidir 1894 tarihli bir kayda göre Aziz Paşa, imtiyaz fermanını almış ise de henüz mukavele ve şartnameyi

imzalamamış olduğu gibi hiç kömür üretimi de gerçekleştirmemiş olduğundan başka taliplerine ihale edilmek üzere söz konusu imtiyaz feshedilmiştir (BOA, 1870-1915).

2.10. KASTAMONU

2.10.1. Amasra

Amasra'nın Kalaycı köyündeki kömür madeni, Mehmet Tevfik, Mustafa Zeki ve Tabib Miralay Mehmet Zeki Bey ve Asmaaltı tüccarından Ragıp Efendiye ihale edilmiştir. 15578 dönümlük alanın sınırları batıda; Kalaycı Suyu'nun Karadeniz'e döküldüğü yer-Kalaycı köyüne giden Amasra ve Karomina yollarının birleştiği nokta, güneyde; doğuya doğru 2540 metre mesafedeki nokta, doğuda; söz konusu nokta ile kuzeye doğru Karadeniz kıyısı arasındaki hat ve kuzeyde; doğuda Karadeniz'e ulaşan hatla kıyı boyundan batıya doğru Kalaycı Suyu'nun denize döküldüğü nokta arasındadır. 1903 tarihli bir başka fermanla bu kömür madeni, Hamidiye Hicaz Demiryolu hesabına işletilmek veya ortak menfaatler ölçüsünde bir işletme şirketine ihale edilmek üzere, her türlü vergiden muaf olarak 99 yıllığına söz konusu Demiryolu Komisyonu adına verilmiştir (BOA, 1870-1915).

2.10.2. Bartın

Amasra'nın Tekeönü mevkiinde ortaya çıkan kömürün imtiyazı, 1888 yılında Defter-i Hakani Nazım Ali Rıza Paşa'ya verilmiştir. 34130 dönüm olan alanın sınırları, Kuzeyde; Çamyuva suyu-Kuş tepesi, doğuda; Kızıl Palıd tepesi, güneyde; Umutçu tepesi ve batıda; Umutçu tepesiyle Çamyuva arasındaki hattın oluşmaktadır. Ali Rıza Paşa'nın ölümü üzerine, 1903 yılında imtiyaz bir başkasına ihale edilmek üzere feshedilir. Yine Bartın ve Cide yakınlarında ortaya çıkan başka bir kömür madeninin imtiyazı da 1874 tarihli bir fermanla 45 yıllığına Kastamonu vilayetinin önde gelenlerinden Serkez Bey'e verilmiştir. Arazi 20379 dönümdür. Sınırları, kuzeyde; Dehrinç tepesi-Deniz tepesi-Kapu dağı-Avret kayası-Bekir Paşa kayası, doğuda; Alaçam tepesi, güneyde; Sakalar dağı-Gökçe tepesi-Boğa, Bektensi ve Harib köyleri, batıda; Laz Bekiroğlu tepesi-Helvacioğlu tepesi ve Cerh tepesi arasındaki hattın oluşmaktaydı. Serkez Bey'in ölümü üzerine imtiyaz mirasçılara geçmiş ve istekleri üzerine imtiyaz süresi 40 yıl daha uzatılmıştır. İmtiyaz sahipleri, 1921 başında imtiyaz hisselerinin önemli bir kısmını Şirket-i Ticariye ve Sanayi ve Maliye Osmanlı Anonim Şirketi'ne devretmişlerdir (BOA, 1870-1915).

2.10.3. Cide

Cide kazasının Argün adı verilen bölgesinde ortaya çıkarılmış olan kömürün imtiyazı, 1887 tarihli bir fermanla Rauf ve Mehmed Mazhar Efendi'lerle Şahinoğlu Ohannes ve Harambros oğulları Abraham, İlya ve Anesti'ye ihale edilmiştir. Arazi 23560 dönümdür. Sınırları kuzeyde; Çayda köyü-Kebeoğlu tepesi, doğuda; Tulmak tepesi-Hasan tepesi-Sancakaya tepesi, güneyde; Kamiloğlu tepesi, batıda; Candar tepesi arasındaki hattın oluşmaktadır (BOA, 1870-1915).

2.10.4. Daday

Daday kazasının Azdavay nahiyesine bağlı Divan Dağı mevkiinde keşfedilen kömür, 1913'de Haralombos Yosefidis ile Yunan uyruklu Antuvan Valmas'a ihale edilmiştir (BOA, 1870-1915). Sınırlan konusunda ayrıntılı bilgiye sahip değiliz.

2.11. KONYA

2.11.1. Koçhisar

Koçhisar'a bağlı Sanayna ve Boğaz köylerinde ortaya çıkarılan kömür, 1909 tarihli fermanla Gülyalı Kost'iye ihale edilmiştir. Kömür alanı 3980 dönüm olup sınırlan kuzeyde, Kayasan Saçı tepesi-Çimen tepesi, batıda; Kayalı Boğazı tepesi, güneyde; Musa Beyin uçduğu Kaya noktası ve doğuda; söz konusu nokta ile başta belirtilen Kayasan Saçı tepesi arasında kalmaktaydı (BOA, 1870-1915).

2.12. MENTEŞE(MUĞLA)

Bu bölgede kömürün bulunuşu ve işletmeye açılması 19.yüzyılın ortalarına rastlar. 13 Şubat 1846 tarihli bir belge, Marmaris dağlarında kömür olduğunun sanılmasına ilişkin (BOA, 1846). Yine 1848 tarihli başka bir belgede Devlet, Marmaris, Alaiye ve Gülnar(İçel)'de bulunduğu belirtilen madenlerin, Tersane-i Amire için işletilmesini istemektedir. Madenleri araştırmak üzere bazı mühendislerin görevlendirildiği görülür. Bu arada 1873'de Marmaris yakınında Gökova bölgesinde bulunduğu belirtilen linyit örneği incelenerek olumlu bir de rapor hazırlanmıştır(BOA, 1873). İşletme imtiyazına rastlanmamakla birlikte bu durum bölgenin potansiyeli konusunda ümit verici olmuştur.

2.12.2. Milas(Kerme)

Kerme'de bulunan kömürün işletme imtiyazı, 1891'de Mehmed Said Bey, Husameddin ve Manolaki İkonomidi Efendilere verilmiştir. Alanı 2560 dönüm olup, sınırlan kuzeyde; Gökkapu tepesi-Ulucak Çeşmesi-Mişekayası tepesi, batıda; Aşık yolu tepesi, güneyde; Kendigelen tepesi ve doğuda; Kendigelen tepesi ile Gökkapu tepesi arasındaki hattan oluşmaktadır. Daha sonra imtiyaz el değıştirir ve Londra merkezli Akdeniz Buhar, Kömür ve Demir Şirketi'nin Direktörü Jorj Pascal'a devredilir. İmtiyaz tekrar tekrar el değıştirir ve en son 7 Aralık 1905 tarihli bir belgeye göre İngiliz uyruklu Aya Minondas ve Ardapulos'a geçer. Kayıtlara göre imtiyaz, 30 Mayıs 1907 tarihli bir kararla feshedilmiştir (BOA, 1870-1915).

2.13. SARUHAN(MANİSA)

2.13.1. Soma

Belgelere göre, Soma linyitlerinin keşfi 1863-1864'lere rastlamaktadı (BOA, 1864). Osmanlı Hükümeti, burada keşfolunan kömürün maden kömürü olabileceği düşüncesiyle bir araştırma grubu gönderir. Fakat inceleme sonucunda bu kömürün maden kömürü değil, toprak yüzeyinde ve linyit türü olduğuna fakat alttan daha iyi kömür çıkabileceği

belirtilir. Belgelerden , hükümetin maden kömürüne doğal olarak öncelikle önem verdiği anlaşılır. Soma kömürü keşfedildikten sonra bir yıllığına oradaki pamuk fabrikalarında kullanılmak üzere açık artırmayla fabrika sahiplerine bırakılmıştır. Gerçekte işletme açısından bu tür kaynaklar, belirli bir süreyle talip olanlara ihale edilmektedir. Ancak Soma kömürünün, bir yıllığına ihale edildiği, bunun bir deneme olacağı, bir yıl sonra ise gereğinin düşünüleceği bildirilir. Daha sonra belgelerden izleyebildiğimiz kadarıyla kömür, bir süre hükümet tarafından işletilmiş ardından da geçici olarak Yanako Efendi'ye ihale edilmiştir. Yanako Efendi'nin işletme tarihlerini bilmiyoruz. Ancak Soma kömürü 1889'da tekrar ihaleye konulur. Bunun sonucunda Soma linyitleri 6 Mart 1890 tarihinde İzmirli ailelerden Hacı Raşid ve Mehmet Nuri Efendilere ihale edilmiştir. İmtiyazı verilen alan kuzeyde; Sankaya tepesi-Hacedağı tepesi, batıda; Gök tepesi, Güneyde; Pınardağı tepesi-Kösedacağı tepesi, doğuda ise yine Kösedacağı ile Sankaya tepesi arasında ki hattan oluşmaktadır. Madenden yılda 2.000 ton cevher çıkarılacak ve eğer fazla çıkarılacak olursa fazlası ayrıca, eksik çıkarılırsa 2.000 ton üzerinden vergilendirilecekti. İmtiyaz sahiplerinden Raşid Efendi'nin ölümü üzerine 1891'de 10.000 hissedenden 500 hisse mirasçılar arasında bölünmüş ve bazı kişilere satılmıştır (BOA, 1870-1915).

Ayrıca yine Soma'nın Tırhala köyü'nde keşfedilen linyitin imtiyazı ise, 1914 tarihli bir fermanla 99 yıllığına Osman Efendi ve ortaklarına verilmiştir (BOA, 1870-1915). Arazinin miktarı ve sınırları konusunda elimizde bilgi bulunmamaktadır.

Cumhuriyet'in ilanından sonra 1926'da yukarıda sözünü ettiğimiz kömür buhranı döneminde, Soma kömür madenlerinde yapılan incelemelerden olumlu sonuçlar alınmıştır. Buna göre Soma kömürleri, İzmir'in kömür gereksinimini yeter derecede sağlayacak durumdadır. Nitekim buhran nedeniyle İzmir'in kömür gereksiniminin hemen hepsini Soma karşılamıştır.

3. ZONGULDAK KÖMÜR HAVZASI (1829-1937)

Zonguldak havzasında maden kömürünün keşfine ilişkin olarak söylenenler efsaneden öteye geçmemekle birlikte keşif tarihi 1829 olarak kabul edilir. Havza'nın idaresi, Sultan Abdülmecid'in fermanıyla Hazine-i Hassa'ya verildikten sonra sağlıklı bir işletmeye geçilememiş ve bu konuda birçok zorluklarla karşılaşmıştır. Yabancılar bir süre sonra havzaya ilgilenmeye başlamışlardır. Bunların başında İngilizler gelir. Nihayet 1849'da Galata'daki İngiliz sarraflar, saraydan bazı kişilerle işbirliği yaparak yıllık 30 000 kuruşa havzayı kiradılar. Yabancılar, 1869'da yeni bir Maden Yönetmeliği'yle, maden işletmeciliğinde Osmanlı vatandaşlarıyla aynı hakları elde ettiler (Ökçün, 1969). Fakat İngiliz Kömür şirketi çok uygun koşullarla elde ettiği havzada pek başarılı olamamış, ilkel yöntemlerle üretilen kömür yıllık 50 bin tonu geçmemiştir. Donanmanın bile gereksinimini karşılayamayan bu üretim nedeniyle şirketin işletme izni geri alınmıştır. Ancak 1851'de İngilizler havzayı tekrar elde etmiştir. Kırım Savaşı'nın(1853) başlamasıyla İngiliz ve Fransız donanmalarının gereksinimi olan kömürün sağlanması için havza İngiltere yönetimine bırakılmıştır. Savaş sonuna(1856) kadar İngiltere havzayı kendi adına işletmiştir. Hazine-i Hassa, havzayı 1859'da Yorgakı Zafirapulos adlı kişiye kiraya vermiştir. Bir yıl sonra da yolsuzluk yaptığı gerekçesiyle sözleşme feshedilmiş ve havza tekrar bazı İngilizlerin yönetimine verilmiştir. Üretimin düşmesi üzerine 1861'de bu İngiliz şirketinin de sözleşmesi feshedilmiştir (Sankoyuncu, 1992).

Devlet, 1882'de havzada üretilen kömürün %40'ının yurtdışına ihraç edilmesine izin verince yabancı sermayedarlar havzaya akın etmiştir. Bu yıllarda Osmanlı maliyesi iflas etmiş ve Düyun-u Umumiye İdaresi kurulmuştur. Yabancılar bu ortamdan yararlanmışlar ve 1892'de Ereğli Şirket-i Osmaniyesi (Société d'Ueraclée) adında bir Fransız şirketi kurulmuştur. Havza, Padişah Vakfı olarak kayıtlı olduğundan burada yabancıların yatırımlarına kanunlar izin vermemekteydi. Fakat bir Osmanlı vatandaşı almış olduğu imtiyazı kendi kullanabileceği gibi başka bir kişiye devretmek hakkına sahipti. Bu nedenle Ereğli Şirketi, Bahriye Mimarı Yanko Efendi'yle anlaşmıştır. Yanko Bey, Ereğli Şirketi adına hareket etmekteydi. 1892'de aldığı Kozlu Liman İnşaatı imtiyazını Ereğli Şirketi'ne devretmiş, Kozlu için alınan liman inşaatı imtiyazı da 1894'te yeni bir fermanla Zonguldak'a çevrilmiştir. Şirket, Zonguldak liman inşaatını bitirdikten sonra demiryollarıyla ilgilenmeye başlamış ve 2 Temmuz 1897 tarihli bir sözleşmeyle havzada demiryollarının işletilmesi Ereğli Şirketi'ne verilmiştir. Bir süre sonra da Şirket, bu kez Kartali ve Paçiri Beyler vasıtasıyla Hazine'ye ait kömür ocaklarını, Tersane-i Amire'ye ucuz kömür vermek koşuluyla elde etmiştir (Sankoyuncu, 1992). 1902'de bölgede 124 ocak vardı (Eldem, 1970). Bunlardan 45'i Türk, 79'u azınlıklara aitti. Ereğli Şirketi, önemli bir sermayeyle kömür çıkarmaya başlayınca diğer işletmecilerin bazılarını iflas etmişlerdir. Şirket, bunların ocaklarını da satın alarak güçlenmeye devam etmiş, faaliyet alanını genişletmiştir. 1900'de şiddetli bir fırtına sonucu, büyük para harcayarak yaptırmış olduğu Zonguldak limanının yıkılması şirketin sarsıntı geçirmesine yol açıyorsa da bir süre sonra toparlanmıştır.

1907'de sermayesini artıran şirketin başına Conte Vitalis geçmiştir. Conte Vitalis, havzada bütün ocakları satın almak ve havzayı demiryoluyla Haydarpaşa'ya ve dolayısıyla Avrupa'ya bağlamak istiyordu. Fakat Şirketin karşısına rakip olarak Osmanlı merkezinde etkili biri olan Ragıp Paşa'nın çıkması ve Temmuz 1908'de İkinci Meşrutiyet'in ilanı ile gelen önemli değişiklikler, Conte Vitalis'in projesinin gerçekleşmesine engel olmuştur. Zor günler geçiren Şirket yine toparlanmayı başarmıştır (Sankoyuncu, 1992). 1914'de şirketin çalıştırdığı işçi sayısı 4500, müstahdem ve mühendis sayısı ise 700 kadardı (Eldem,1970), İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonraki dönemde havzaya Alman sermayedarlar da ilgi göstermiştir. Birinci Dünya Savaşı boyunca havzanın yönetiminin Almanya'ya bırakılması Ereğli Şirketi'ni zor durumda bırakmış, ancak şirket, savaş sonrasında Fransızların 8 Mart 1919'da Zonguldak'a asker çıkarmasıyla üstünlüğü tekrar ele geçirmiştir.

Bu süreç şöyle gelişmiştir: Ragıp Paşa'nın şirketi olan Sancazadeler Şirketi, Ereğli Şirketi ile rekabet ettikten sonra işletme hakkını, tonu 1 şilin karşılığında kömür komisyoncusu Abacıoğlu'na devretmek durumunda kalmıştır. Abacıoğlu ise yatırımında mali sıkıntıyla karşılaşınca, önce bir İngiliz ortaklığıyla bir şirket kurulmuştur. Fakat yeterli sermaye bulunamayınca, sermayesinin büyük bir çoğunluğu Belçikalılara ait olmak üzere merkezi Brüksel'de "*Charbonnages Réunies d'Héraclée*" Şirketi kurulmuştur. Bu şirketin hisselerinin önemli bir kısmını, Huğa Stinnes adlı Alman satın alarak şirket yönetimini elde etmiş ve Ragıp Paşa ile bir sözleşme yapmıştır. Buna göre, Huğa Stinnes, 50 yıl süreyle ocakları işletecek buna karşılık Ragıp Paşa'ya ton başına 5 kuruş verecekti. Sonuçta havzaya Alman sermayesi yönelmişti. Osmanlı Devleti, Almanya yanında savaşa girince, Fransızlar bölgeden çekilmek zorunda kalmışlardır. Ereğli Şirketi'nin ve kömür havzasının yönetimi, "*Harp Kömür Merkezi*" adıyla kurulan bir komisyona bırakılmıştır. Komisyonun yöneticileri Almandı. Huğa Stinnes, planını gerçekleştirmek için uygun bir

ortam bulmuş ve çalışmalarına başlamıştır. Fakat Almanya'nın savaştan yenik çıkması, havzadaki çıkarlarını zedelemiş, Huğa Stinnes de haklarını İtalyan sermayedarlara satmak zorunda kalmıştır (Sankoyuncu,1992).

Havzaya Rus sermayedarlar da ilgi duymuşlardır. Osmanlı Devleti'nin Balkan Savaşları'ndaki yenilgisinden(1912) yararlanarak 1913'te Rus Ticaret-i Hariciye Bankası İstanbul Şubesi Müdürü olan Gospedin Laskaridis başkanlığında Osmanlı Anonim Şirketi adıyla bir şirket kurulmuştur. Şirket, Zonguldak'da 113, 299 ve 362 numaralı ocakları satın almıştır. Fakat Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla şirket faaliyetlerini bırakmak zorunda kalmıştır. Havzada kurulan bir başka şirket de Kozlu Kömür Madenleri Osmanlı Anonim Şirketi'dir. 1914'de kurulmuş olup sermayesi, Yunanistan'dan Rumlar ve yerli Rumlar ile bazı İtalyanların katılımıyla oluşmuştur (Sankoyuncu, 1992).

Milli Mücadele döneminde, Zonguldak bölgesinden ulusal kuvvetlere ikmal faaliyetlerinde bulunulmuştur. Havzadan çıkarılan kömürlerle kömür nakliyat araçlarının ikmali yapıldığı gibi, yine bu kömürlerden Ruslara verilerek karşılık olarak benzin ve mazot sağlanmıştır (Sankoyuncu, 1992). Meclis'te 15.8.1920 tarihinde "*Maden Kömürlerinden Alınacak İhracat Resmi Hakkında Kanun*" teklifi görüşülerek kabul edilmiştir. Kanunun 2. maddesiyle, yıkanmış kömürün tonundan 3 lira, yıkanmamış kömürün tonundan ise 2 lira alınması kararlaştırılmıştır. Bu kanunla, İtilaf devletlerinin kömür havzasından istedikleri gibi yararlanmalarına olanak veren bütün mevzuat yürürlükten kaldırılmaktaydı. Kanunun 1. maddesiyle de, Ulusal Hükümet, kömür havzasının yönetimine eline almaktaydı (Sankoyuncu, 1992).

Cumhuriyetin ilanından sonra bölgede, 1926'da kurduğu şirketlerle Türkiye İş Bankası faaliyete geçmiştir. Bunlar sırasıyla Maden Kömür İşleri Türk Anonim Şirketi(Türk), Kozlu Kömür İşleri Türk Anonim Şirketi(Kömür), Kilimli Maden Kömürleri Türk Anonim Şirketi, Kireçlik Maden Kömürleri Türk Anonim Şirketi'dir (Enver, 1941). İş Bankası'nın bu dört kuruluşu , havzada 15 yıl faaliyet göstermiştir. 1926'da İngiltere'de kömür işçilerinin grevi nedeniyle ortaya çıkan "*Kömür Bunalımı*", şekli farklı da olsa, Türkiye'yi de etkilemiştir. Bu bunalımda kömürsüz kalan yabancı kuruluş ve vapurlar, Türkiye'nin üstelik de daha ucuz buldukları havza kömürlerine büyük rağbet göstermişlerdir. Bu aşırı talep üzerine fiyatlar yükseldiği gibi içeride de ayrıca bir sıkıntı başgöstermiştir. Bunun üzerine Devlet, havzada faaliyet gösteren kuruluşların, işçi ücretlerini %20-25 oranında artırıp onları havzada sürekli çalışmaya yönlendirmek vs. gibi önlemlerle havzada üretimin artırılmasına ve kömür ihracına bir takım geçici kısıtlamalar koyarak sıkıntının atılmasına çalışmıştır (Hakimiyet-i Milliye, 1926). 22.6.1935 tarih ve 2804 sayılı kanunla, "*Maden Tetkik Arama Enstitüsü*" ve yine aynı tarih ve 2805 sayılı kanunla da "*Etibank*" kurulmuştur. Eti Bank, havzaya, daha önce sözünü ettiğimiz Ereğli Şirketi'nin 1.5.1937 tarihli satın alınma sözleşmesiyle girmiştir (Enver, 1941)

İkinci Dünya Savaşı'nın genel etkilerinin Türkiye'de hissedilmeye başladığı bir dönemde, 3.5 1940 tarih ve 3867 sayılı Füzyon Kanunu'yla çeşitli kişi ve şirketlerin elinde bulunan madenlerin Hükümet İşletmelerine devri, havzanın tek bir elden idaresini sağlamıştır.

Osmanlı döneminde Zonguldak Havzasının çeşitli bölgelerinde ocak işleteten kişiler ve sahip oldukları ocak sayısı şöyledir.

Zonguldak Bölgesi:

Ocak Sahibi Sayısı	Ocak
Papasoğlu Marko	3
Fabrikacı Andon	2
Çolak Konstantini Simonog u Yorgi	2
Anderya ve Ort.	
Boyacıoğlu'nun mirasçılan	
Nikoli Marko	
Artin Karamanyan	2
Ziko	
Latin Yanko	
Kurcu Pono	
Latin Yorgi	
İstefan Marko	
Pavlaki Zafir Yuvan Vasil Paspaso	7
Rombaki'nin mirasçılan	
Milpro ve Partalcı Yuvan	
Hacıoğlu ve Ort.	
Rado ve Petro	
Cura ve İspiro	
Halacian Parsih	
Bodosaki	
Murad Ponosyan	2
Vasilaki Kalfa	2
Toplam:	35

Kozlu Bölgesi:

Ocak Sahibi	Ocak Sayısı
Milpro ve Çerkezoğlu Yanı	2
Milpro ve Nikola	2
Torna ve Ort.	1
Kurci Pano	2
Fabrikacı Yanko	1
Bodosaki ve Sava Ort	1
Yuvan ve Sotiri	1
Tenekeci Vasil	1
İstefan Yorgiadis ve Ort.	1
Petro Grogoviç	1
Toplam:	13

Kilimli Bölgesi:

Ocak Sahibi	Ocak Sayısı
Pancin ve Kartali Beyler	3
Filib ve Cuko	1
Artin Karamanyan	3
Kara Başko ve Hacı Bedros	1
İstefan ve Kara Simon	1
Çakır Yuvanoğlu Nikola	1
Malo, Filip ve Ankaralı Kırkor	1
Mumcu Nikola	1
Nikosnan	1
Halaçiyen Parsih	1
Vasilaki Kalfa	1
Pavlaki, Petro ve Ort.	1
İstefan ve Hiristo	1
Toplam:	17

Ereğli Bölgesi:

Ocak Sahibi	Ocak Sayısı
Asadorian	1
Todori	1
Marko	1
Bodosaki	1
Toplam:	4

Amasra Bölgesi:

Ocak Sahibi	Ocak Sayısı
Cevahircioğlu Bodosaki	1
Kosti Yaglidis	1
Kurci Pano ve Haladan	1
Bodosaki ve Nomikos	1
Setrak Pembecian, Serkis Rakıdan	1
İspiro ve Anderya	1
Pandeli ve Ort.	1
Bodosaki	2
Marko Petro	1
Toplam:	10

Havzada ocak sahibi olan Türkler ise şunlardır;

Zonguldak Bölgesi:

Ocak Sahibi	Ocak Sayısı
Emin Ağa	3
Mustafa Çavuş	2
Cafer Efendi ve Ahmed İsmail mirasçılan	1
Çıkrıkçı Abdülkadir ve kızkardeşleri	1
Hacı Ahmed Ali ve Süleyman Sırn Bey	1
Hacı Ahmed Ali mirasçılan	1
Toplam:	9

Kozlu Bölgesi:

Ocak Sahibi	Ocak Sayısı
Sancazadeler	6
Mülazım Abdullah Bey ve Leonidi	1
Ahmet ve Artin Efendiler	1
Dostumoğlu Mustafa Efendi	1
Mazlumcuoğlu ve Ort.	2
Hüsnü Efendi Mirasçıları ve Cuko	1
Hacı Mustafa Efendi ve Kozma	1
Kasap İsmail mirasçılan	2
Toplam:	15

Kilimli Bölgesi:

Ocak Sahibi	Ocak Sayısı
Salih Efendi ve Mustafa Sinan	1
Hasan Çavuş ve Cuka	1
Hacı Ömer ve Lazo	1
Abdurrahman ve Arapzade Hasan	1
Hasan ve Kara Simo	1
Boşnak Hasan ve İstefan	1
Molla Selim ve Uzunoğlu Hüseyin	1
Mülazım Beyzadelerin mirasçılan	1
Toplam:	8

Ereğli Bölgesi:

Ocak Sahibi	Ocak Sayısı
Sancazadeler	2
Dağcı İsmail Bey ve Ort.	1
Halil Paşa mirasçılan	2
Dağcı Ahmed Ağa mirasçılan	1
Hacı Ali Bey ve Todori	1
Hacı Ahmed ve Marko	1
Kara Mahmutzade Halil ve Ort.	1
Toplam:	9

Amasra Bölgesi:

Ocak Sahibi	Ocak Sayısı
Ethem Ağa mirasçılan	1
Hasan Efendi ve Haralambo	1
Hasan, Mustafa, Pascal Evanidos	1
Notacı Emin Bey	1
Toplam:	4

4. SONUÇ

Türkiye'de maden kömürü ve iniyif/yataklarının keşfiyle işletmeye açılması, sanayinin gelişme çizgisine koşut ve dolayısıyla oldukça gecikmeli olarak gerçekleşmiştir. Anadolu'da linyit yatakları 1860'lı yıllardan itibaren keşfedilmeye başlanmış ve diğer madenlerde olduğu gibi işletilmek üzere belirli koşullarla taliplerine ihale edilmiş yani imtiyazı verilmiştir. İmtiyazları, genellikle Osmanlı merkezinde nüfuz sahibi olanlar almaktaydı. Elde ettiğimiz verilere göre 1870-1918 tarihleri arasında Anadolu'da yaklaşık 30 kadar kömür işletme imtiyazı verilmiştir. Bazı imtiyazlar, çok kısa bir süre sonra feshedilmiş ve bu nedenle Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde incelediğimiz İmtiyaz Defterleri ve istatistik kayıtlarına işlenmemiş olabileceği gibi bu fesihler sonucunda bir kömür yatağıyla ilgili birden fazla imtiyaz fermanı çıkmış olmaktadır. İstatistiklere göre, burada ayrıntılarına giremediğimiz kömür arama ruhsatnamelerinin sayısı ise 100'ün üzerindedir (Ticaret ve Ziraat Nezareti İstatistik İdare-i Umumiyesi, 1330). İmtiyazların spekülatif amaçlarla sık sık devredilmesi üretimi olumsuz yönde etkilemekteydi. Özellikle Zonguldak Kömür Havzası'nda uzun süre düzenli bir işletmenin gerçekleşmemesi yukarıda özetle üzerinde durmuş olduğumuz bu duruma bağlı olmalıdır. Fakat tüm bunlara karşın linyit olsun maden kömürü olsun kömür, ülkemizde en önemli enerji kaynağı olma özelliğini uzun süre korumuştur.

KAYNAKLAR

1. **Altıntaş, M.**, (1978), *Türkiye'de Planlı Kalkınma ve Uygulama Sonuçları*, A.İ.T.İ.Akademisi Muğla İşletmecilik Yüksek Okulu, Ankara.
2. **Apak, K.**, (1952), *Türkiye'de Devlet Sanayii ve Maadin İşletmeleri*, Selüloz Basımevi, İzmit.
3. **Başbakanlık Osmanlı Arşivi**, *İmtiyaz Defterleri*, (1870-1915): No.1, No 2, No.3, No.4, No.5
- 4 **Başbakanlık Osmanlı Arşivi**, *YA. Hus*, (1895)
5. **Başbakanlık Osmanlı Arşivi**, *Y.A. Res.*, (1895)
6. **Başbakanlık Osmanlı Arşivi**, *İrade-Dahiliye*, (1846), No.5923.
7. **Başbakanlık Osmanlı Arşivi**, *İrade-Meclis-i Vala*, (1281; miladi 1864)
8. **Başbakanlık Osmanlı Arşivi**, *Meclis-i Vükela Mazbatası*, (1281; Miladi 1864).
9. **Başbakanlık Osmanlı Arşivi**, *Yıldız Esas Evrakt-Sadık Paşa Evrakı*, (1873), No. 18/545-541/128-129
10. **Çelikel, A.**, (1990), *Yabancılar Hukuku*, Beta Basım Yayın, İstanbul.
11. **Devlet-i Aliye-i Osmaniye**, *Duştur*, (Üçüncü Tertip), cilt 1., Matbaa-i Amire

12. **Eldem, V.**, (1970), *Osmanlı imparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik*, İstanbul.
13. **Enver, S.**, (1941), *Zonguldak Kömür Havzamız*, Eubank Yayınlan, Ankara.
14. **Hakimiyet-i Milliye**, (28 Teşrin-i Sani 1926), No. 1937; (30 Kanun-u Sanı 1926), No. 1969.
15. **Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü**, Türkler ve Madencilik, *Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Yayın*, Ankara, sayı.4.
16. **Ökçün, G.**, (1969), XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Maden Üretiminde Türk, Azınlık ve Yabancı Paylan, *Abadan 'a Armağan*, Sevinç Matbaası, Ankara.
17. **Reisicumhur Atatürk'ün Kamutayı Açış Nutukları**, (1 İkinciteşnn 1937), Ulus Basımevi, Ankara.
18. **Sarıkoçuncu, A.**, (1992), *Milli Mücadele'de Zonguldak ve Havalisi*, Kültür Bakanlığı Yayınlan, Ankara.
19. **Ticaret ve Ziraat Nezareti İstatistik İdare-i Umumiyesi**, (1330), *Memalik-i Osmaniye 'nin 1325-26-27 Senelerine Mahsus Maadin İstatistiki*, Matbaa-i Osmaniye, Dersaadet.